

junk food de trei ori pe zi / și-apoi un Tic Tac fără calorii”.¹⁶ A „román Green Day”, vagyis a ZOB együttes a román társadalom szappanoperamániáját veszi górcső alá, amikor a *Telenovele* dalukban a lehető legszatirikusabb latin-amerikai jeleneteket építik fel megcsalásokkal, féltékenységekkel, hirtelen halálokkal, illetve azzal, hogy a beszélő szinte minden ismerőse vagy rokona néz ilyen tévéműsorokat. Ez a fajta inszignifikánsnak tűnő, elég felszínes, bár a szintér számára kétségtelenül sokat jelentő globalizációs társadalomkritika arra mutat rá, hogy a romániai punknak nem voltak közvetlen kapcsolatai az elmúlt harminc-negyven évben más szcénákkal – a nyugatival semmiképp sem. Ami pedig a mostani színteret illeti, nem túl változatos, ideológiai alapjai nincsenek – a romániai underground leginkább a metálzenei alműfajokra összpontosít.

A jugoszláv és a román punkszcéna a fentiek értelmében alig-alig érintkezik. Esztétikai, politikai és történelmi kontextusaik felől nézve is kevés közös vonást találunk, lényegében a társadalomkritika maga adja az alapot, de ez a világ összes punkszcénájáról elmondható, hiszen ebből nőtte ki magát alapvetően. Ugyanakkor kétségtelenül fölmerül: Románia vajon balkáni-e? Honnan kezdődik a Balkán? A közép-kelet európai államok szívesen tolják mind keletebbre és délebbre mentális térképükön a negatív sztereotípiákkal bőségesen ellátott Balkánt: Magyarország úgy gondolja, hogy nála ér véget Közép-Kelet Európa, Románia szintén – bár a rossz tulajdonságokra való önreflexió azért időnként „balkánivá” teszi önértékelésüket. A punkszcénák kialakulásának története a jugoszláviai térségben azt bizonyítja, hogy ezeket a gonoszkodó skatulyákat át kell értékelni, hiszen a „balkáni” semmiképp sem szitokszó, hanem elsősorban földrajzi helymegjelölés. Románia pedig áttételesen továbbra is az észak-amerikai kontinensről importálja punkszcénájához az inspirációt.

16 E.M.I.L. – *Ca in reclame [Mint a reklámokban]:* „Mindenki ilyen / ezt láttam a reklámban / nincsenek valós problémáink / tartod a lépést az ajánlatokkal, minden virágzik / elfelejtetd a múlandó életet” vagy „szűrős cigit szívsz, milyen vagány / plázás ruhákba öltözöl / gyorskajákat eszel naponta háromszor / utána meg kalóriamentes Tic-Tacot”. [A szerző fordítása.]

Bihari Balázs

„EZ A VÁLLALKOZÁS NAGYON PUNKOSRA SIKERÜLT”

A magyar fanzinek első hulláma

I.

Jézusom.

Tulajdonképpen ez már megint micsoda?

Még az augusztusi naptárat sem raktam össze, de sorra halmozódnak a leadási határidők. Persze. Csütörtökre? Persze. Péntekre? Persze. Hétfőre? Persze.

Dehogy persze.

Egy világslágeren dolgozom, amit megakasztott a negyven fokos kánikula – a monitoron kis fekete kockák jelennek meg, a hangkártya bereccsen rendereléskor. Behozok egy ventilátort, ráküldöm magamra és a gépre, hátha ettől jobb lesz egy fokkal. Persze nem.

Sőt, a dal egyre rosszabbnak tűnik. Vannak dalok, amelyeket jóra hallgatsz, megszokod a demo verziót: itt pont fordítva zajlik minden és nem értem, miért. Persze közben már megint másra figyelek.

Olyan jó, hogy ennyi mindennel foglalkozol!

Persze.

Jézusom.

Figyu, megvan neked a ... száma?

Persze.

Istenkirálycsászár vagy, kösziiii!

<3

Tulajdonképpen mivel is foglalkozol?

Látom kívülről magamat, ahogy elkezdem mondani, hogy a zeneiparban dolgozom, és amikor ezt nem értik, akkor egy végtelen, többszörsösen összetett mondatba bonyolodom, mintha egy szovjet tábornok mellkasán lévő összes érdemrendet kellene felmondani, miközben végtelenül nevétségnek tartom az egészet.

Rác Misi sokkal frappánsabban oldaná meg. Broci talán sosem küzdött ilyen problémákkal.

Pozsonyi úr azt mondaná, hogy ő író, aztán a konyhában megjegyzné, hogy *Bihari úr, tudja, hogy egyikünk sem nőtt fel?*

1986. Tulajdonképpen a szokásos köröket futottam. Képes voltam órákon keresztül mászkálni a városban, könyvesboltba be, lemezboltból ki. Speciel az Írók Boltja kirakatát bámultam, majd benéztem a mellette lévő lemezboltba, érkezett-e valami érdekes. Persze semmi. 1986 őszén milyen aktuális külföldi lemezt lehetett kapni egy állami lemezboltban? Maximum Dire Straitset, esetleg pult alól Queent. Akkor inkább a Labiritmus, a Solaris vagy a Newport, ott majd a Pétertől átveszek valamit kazettára.

Valami mégis megragadta a figyelmemet. A portál melletti falon egy papírfecni-re ragasztva az alábbi sorok álltak: Gitártanítást vállalom. Hajnóczy Csaba, tel. 312 985.

Csabán keresztül nemcsak gitárok, kották érkeztek az életembe, hanem számtalan új, felfedezésre váró zene is, a new wave-től a zajzenéken, a noise-on át a kortársig és a world musicig. Egy meglehetősen új, szabadabb életszemlélet. Így lett életem első koncertszervezése egy Sípos (s) Gyula – Kampec Dolores – Sex-E-PIL-buli Zsámbékon, hiszen Csaba akkor már, a Kontroll Csoport feloszlása után, a Kampec vezetője volt. Itt ismerkedtem meg egy másik tanítvánnyal, Rác Petivel, a legszeretnivalóbb nyomdász-gitárossal, aki nem sokkal később beszállt a fél évvel korábban viharos sikert aratott fősulis zenekarunkba, amely nem sokkal később felvette a MariaHilfe! nevet. Csaba ajánlotta be egy E-Klubos minifesztiválra a MariaHilfe!-t, amelynek ekkoriban összesen három rettenetes száma volt. Ennek ellenére itt is meglepően nagy sikert arattunk.

És hát persze jöttek a koncertek és az első interjúk. Iszonyú gyerekek voltunk. Iszonyú hülyeségeket mondtunk. Jézusom.

És mindig minden összejött. És ez elég sokáig így ment.

1989. Ekkor talákoztam először Rác Misivel. Misi az *Alterock* című magazinba írt, de idejét leginkább fanzinkészítéssel töltötte. Már amikor nem könyveket árult egy pultnál a Sugár első emeletén. Csaba ismertetett minket össze. Persze.

Ennek eredményeképp nemcsak egy egyoldalas interjú született, hanem elég gyorsan össze is barátkoztunk. Ki ne barátkozott volna össze Misivel?

Jó, erre később még visszatérünk.

II.

A magyar írott popzenei sajtó története eleve egy zűrzavaros sztori, amely 1989-ig teljesen alá volt rendelve az éppen aktuális ifjúságpolitikai törekvéseknek. Nagyon sokáig nem is létezett önálló könnyűzenei lap, hanem egyrészt a korszak ifjúsági lapjai töltötték be hiánypótló szerepet, a Világ Ifjúsága, a Magyar Ifjúság vagy az 1965-ben indult Ifjúsági Magazin, később az úttörők lapja, a Pajtás. Másrészt időszakosan felbukkantak zenei témájú cikkek országos napilapok – Népszabadság, Népszava stb. – és megyei lapok hasábjain, hetilapok – Tükör, Új Tükör, Magyarország – kulturális rovataiban, programmagazinban, mint a Pesti Műsor, szórakoztató-tudományos havilapokban, mint mondjuk az IPM és nem elhanyagolható módon a korabeli értelmiség szócsöveiben, a Valóságban, a Mozgó Világban vagy éppen a Kultúra és Közösségben.

Jellemző módon a Poptika című lap mindössze egy számot élt meg 1982-ben, a nyolcvanas évek közepén a New Musical Express mintájára született Polifon a Lapkiadó Vállalat gondozásában már egy évet is, de igazából csak a rendszerváltás környékén indult be a könnyűzenével foglalkozó periodikák kiadása. Ilyen volt az Alterock, a Polip és egyre nagyobb számban mutálódó társaik, vagy az egyetlen máig folyamatosan létező zenei lap, a ma Hammerworld néven működő egykori Metallica Hungarica, majd Metal Hammer.

Fura időszak volt, hiszen ez a fajta hiánygazdálkodás és rendszerelenség is táplálta az igényt az információra, az új szemléletmódokra, új gondolatokra, új szubkultúrákra, zenékre. Egy időben virágzott a miliós lemezadásokat produkáló dorogi hanglemezgyár, miközben pillanatok alatt körbefutottak az országban punk-, avantgárd előadók ilyen-olyan módon felvett demói, koncertfelvételei, amelyeket ezrek másoltak kazettáról kazettára. Egy rádióadó szólt, de Göczey Zsuzsa zenei szerkesztő komplett friss lemezeket játszott le, a Rockújság című havi műsorában. Az R-GO és Első Emelet mellett már a VHK vagy az Európa Kiadó is megszólalt, Herskovits Iván, Hajnóczy Csaba, Koszits Attila, Marton László Távolodó, Réz András, Zétényi Zoltán a jelen és a közelmúlt kultikus előadóit mutatta be vagy elemezte. Tévéadó is egy volt, de már VHS-en vettük fel a Rockpalast Magyar Televízióban leadott adásait, és fel volt véve a Sky Channel slágerlistája is a Rocky és a Missing In Action mellett.

A hivatalos újságok, folyóiratok mellett a magyar értelmiség Nagy Jenő szamizdat butikját emlegette. „A szamizdat illegális kiadvány a kommunista rendszerekben, amelyet azért írtak, nyomtattak és terjesztettek titokban, mert a rezsim cenzúrája betiltotta volna a köztölt tartalmak terjesztését. A magyar szamizdat irodalom vagy hazai szerzők munkája, vagy külföldön készült magyar, illetve külföldi szerzők írásainak hazai terjesztése volt. Az írógépen másolt szamizdatot Magyarországon az 1970-es évektől butik-irodalom néven is emlegették.” – írja a jó öreg Wikipédia.

Ezzel párhuzamosan, a szamizdatmozgalom mintájára, a magyar fanzinmozgalom első kiadványai a nyolcvanas évekre vezethetők vissza, amelyek a Kádár-rendszer TTT-jellegéből adódóan a szamizdatokkal kerültek egy platformra, majd a rendszerváltás idején gombamód szaporodtak, összekötő kapcsot teremtve az underground különböző területei között, országhatárt nem ismerve, a zenétől az alternatív mozgalmakig, új és alkotó közösségeket hozva létre.

A fanzine szó – én maradok a magyarosított írásmódnál – az angol fan (rajongó) és a magazine szavak összevonásából keletkezett összetétel, amelyet eredetileg a huszadik század első felében a science-fiction klubjaiban megjelenő újságokra alkalmaztak, de később ez a kifejezés ragadt minden házilag készült, be nem jelentett, konkrét irányultságú amatőr sajtótermékre. Európában ezek főként politikai csoportokhoz és művészi mozgalmakhoz kapcsolódtak. Léteznek metafanzinek is, amelyek fanzineekkel és címeikkel foglalkoznak. A legfontosabb talán közülük az 1982-ben, 25 példányban nyomtatott Factsheet Five, amely fénykorában 140 oldalas és 80000 példányban terjesztett kiadvánnyá dagadt.

1977-ban, a gyűlölet nyara idején, a punk teremtette meg a fanzin jelenben is érvényes esztétikáját: a fénymásolók elterjedése adott arra lehetőséget, hogy mindenki saját újságot jelentessen meg, így készülhettek a kézzel-lábbal, írógéppel készült lapok a csináld magad elv alapján. Az első és egyben legismertebb mintaadó Mark Perry (Mark P.) és lapja, a Sniffin' Glue. A 19 éves banki hivatalnok fanzinje ott volt minden korabeli brit punkkoncerten, idővel tízezres példányszámokat generált, Amerikában újráfénymásolták a megjelent számokat. Mark P. a fanzin árát egy font alatt tartotta. Számos szerzője később az NME vagy a Melody Maker újságírója lett.

A fanzin megjelenése lerövidítette az utat a zenekarok és a kiadók között, könnyebb volt célzott módon felhívni a figyelmet a produkcióra. Létrejött a hivatalos sajtó mellett egy második nyilvánosság, amely

a mainstream médiától függetlenül is fent tudott tartani zenekarokat. Talán a legjobb példa erre az anarcho-punk Crass esete, amely soha nem adott interjút hivatalos lapnak, csak fanzinak.

És a külalak. Minden idők legfontosabb punklemeze a Sex Pistols *Never Mind The Bollocks, Here's The Sex Pistols* című albuma. Pont. A nagylemez és a kislemezek emblematisz dizájnját Jamie Reid, anarchista, szituacionista művész készítette, aki a névtelen levelek tipográfijára hajazó kollázstechnikával dolgozott. Fanzinek, lemezborítók, plakátok készülnek így a mai napig: nem véletlen, hogy a klasszikus fanzinek esetében már a tipo alapján is a punkra, a HC-re asszociálunk. Nincs ez másképp a magyar fanzinmozgalom első hullámánál.

Lábjegyzet 1.

Ne felejtjük el, hogy a punk és az új hullám megjelenése milyen további technológiai és szemléletbeli változásokat idézett elő. A hordozhatóság – azaz hogy mindenhol zene szóljon – generálta a kazettaforradalmat, amely a plebejus punk egyik fegyvere lett. A hetvenes évektől fogva egyre inkább magnókazettán terjedtek a zenék, amelyek a nagylemezekkel ellentétben másolhatók voltak, ráadásul olcsón. A jelenség lenyomta a vinyl árat is, így ez az út is megnyílt a kis kiadók előtt. Pár ezer fontból már független labelt lehetett indítani. A terjesztést a megnyíló kis független lemezboltok és egyes könyvesboltok végezték. Így, minden munkafolyamatot ellenőrizve sokszor több albumot lehetett eladni, mint nagy lemezcég támogatásával, hiszen ismerve a közönséget, célzott helyszíneken lehetett kínálni a produkciót.

Lábjegyzet 2.

A nagy kiadók mellett rengeteg kis, független kiadó jelent tehát meg: többségük egy adott stílus mentén jelentetett meg kiadványokat. A multikkal ellentétben a terjesztés nem egy központi elosztón keresztül zajlott, ehelyett minden országban, régióban külön megkeresték a megfelelő terjesztő partnert. A nyolcvanas évek második felére mindez annyira hatékony megoldás lett, hogy a multik elkezdtek felvásárolni a legeredményesebb függetleneket, de meghagyták az önálló döntéshozókat. Így innen ki tudták emelni a kiugróan sikeres előadókat.

Lábjegyzet 3.

A nyolcvanas évekre lett elérhető a mindennapok számára a video, egyre több családban már ott a videokamera, a VHS-lejátszó és a felvevő. Derek Jarman *Jubilee* című punkmozija meg film alapanyagra készült, Super8-asra forgott a nyugat-berlini underground életét bemutató *Berlin Super80* is, de a video lassan mindent elsöpört. Kísérleti filmesek újították meg a műfajt és a videoklip formanyelvét. Nam June Paik videóművész, a Fluxus-mozgalom, de Bódy Gábor is innen merít vica és versa: a videoklipek megjelenésével pedig a vizuálban dolgozó produkciók jelentősége meghatározódik.

III.

Hogy ki volt itthon az első?

Első találkozásom a fanzinvilággal az első magyar art-punkzenekarhoz, a Nyugatra emigrálni kényszerült Spionshoz köthető, hiszen Molnár

Gergely dalszövegei a Sznob International művészeti szamizdatban jelentek meg 1982-ben, amelyet évekkel később, 1990-ben magunk is fénymásoltunk az IF Kiadó missziójaként. Persze ez a Papp Tamás által szerkesztett, és 1981-ben, valamint 1983 és 1984 között hat tematikus számot megélt folyóirat sokkal inkább a tiltott művészeti szamizdat kategóriába sorolható, hiszen a későbbi magyar fanzinmozgalom színe-java a rendszerváltáskor már szabadon garázdálkodhatott. A további zenés számok a new wave/punk a magyar avantgárdot megihlető emblematikus előadókkal foglalkoztak, David Bowie-val, Brian Enóval, a Residentsszel, a korai Cure-ral, interjúkat, írásokat, fordításokat tartalmaztak, valamint Gémes János (Dixi), Víg Mihály, Vető János, Csányi Attila, Klaniczay Gábor és Najmányi László írásait.

„Hogy mit jelent számomra a fanzin?”

Két idősíkban válaszolhatok: Azokban az években, főleg a legaktívabbakban, olyan 1986 és 1995 között a folyamatos támaszt, amivel a világban szörföztem, és valamiféle meghosszabbított érzékszervet, ami letapogatott és közvetített, mert oda-vissza működött köztem és a világ között, tehát kétirányú kommunikációs csatorna volt.

Inkább ezt mondom, mint a szokásos választ: önkifejezési forma. Mert persze az is volt, minden vele járó érzelmi és tudati következményével. Egyszerűen szólva imádtam csinálni. És szó szerint, mert a leg-sűrűbb időszakban évi 2-3 lapszám is kijött, tehát permanens vele való foglalkozást jelentett.”

(Mis/Második Látás)

„A fanzin számomra jelent egy szemléletmódot, egy kifejezési formát, és persze jelent egy adott történelmi korszakot, amihez tárgyak, illatok, mozdulatok, érzések és emberek kötődnek.

Amúgy meg a kamaszkort jelenti. Az embernek mindig az a kamaszkora, amikor még egyáltalán nem foglalkozik ilyenekkel, mint hogy mi lesz holnap, vagy, hogy minek mi a következménye, és megéri-e? A felnőtt már mérlegel. Mi akkor szerintem semmi ilyesmibe nem gondoltunk bele. A generációm egy része ma is ott tart, sőt, sokan az előttem lévőből is. Ennek van rossz és jó oldala – mint mindennek az életben. A gyermeki tisztaság megőrzése érték – bár egy szint fölött idegesítő –, az önmagunk tönkretévése kevésbé.”

(Pozsonyi úr/Genyó Szívó Disztrol)

„A csináld magad szabadságát.”

(Juhász Misi/Vitamin)

Persze. De miért éppen a fanzin?

„Valami nagyon mocorgott bennem, de nem öltött konkrét formát, mígnem találkoztam '85 körül az amerikai Flipside magazinnal, ami a Maximumrockandrollnál jóval lokálisabban a kaliforniai színtérré koncentrált, de nem csak punkzenékre, és még lemezeket is adtak ki, szóval az nagy lökést jelentett, valamiféle ébredésményt, hogy ilyesmit simán lehet csinálni. Miközben azért profi kinézetű nyomdatermék volt színes borítóval, komoly tördeléssel. Mindegy, láttam még egyéb fanzinokat is egy amcsi ismerősnél. Aztán a Flipside-nak írtam is, válaszoltak, küldtek kiadványokat, lemezeket, így indult el 1986-ban a dolog, és '87 januárra összeállt az első Mély Vágás. Én azonban tettem bele egyéb dolgokat is, rajzokat, irodalmi próbálkozásokat, artworköket, humort stb.”

(Mis)

„Azért a fanzin, mert akkor az volt. Amiért tíz éve valaki YouTubevideós lett. Akkor az volt a friss, az izgalmas, valami olyasmi, amihez nem kellett tőke, nagy szaktudás se, elég volt pár ötlet. És kevés energiabefektetéssel szinte azonnal megkaptam az ember az élvezetet, hogy benne van valamiben, valahová tartozik, valakikkel vagy valamivel szemben áll, és esetleg még tiltják is. Mi lehet nagyobb élvezet egy fiatalnak, mint hogy ő létrehoz valamit, és ezt még tiltják is?”

(Pozsonyi úr)

Ekkor még a rendőrség is hevesen érdeklődött a szamizdatnak minősülő Mély Vágás és szerkesztője után. Mégis a három lapszámot megélt fanzin megszűnése után nem sokkal később Misi Második Látás néven folytatta.

Ezzel párhuzamosan, 1987-ben két egri punk srác, Juhász Mihály és Naszi, azaz Németh Tibor a klasszikus gépíró-olló-ragasztó technikával, Vitamin címmel készítette el fanzinjét nyolcvan (!) oldalon, hamis impresszummal, hogy elkerülje a zaklatásokat, hiszen Juhász Misi Biztonsági Tanács nevű punkzenekarát egészen biztosan figyelte a rendőrség. Ennek ellenére a fanzin nem jelent meg, mert a fénymásolásban egy besúgó is közreműködött, így már megjelenés előtt elkobozták az összes példányt, beidéztek a szerkesztőket, az éppen

negyedik Naszit pedig megfenyegették, hogy nem teszi le az érettségét, hacsak nem hagyják abba a szamizdatkészítést. Ennek hatására Misiék másfél évre pihentették ötletüket, cserébe viszont visszakapták az elkobzott oldalakat.

„A nyolcvanas évek punk/hardcore időszakában egyszer Grandpierre Attila (VHK) asztalán hevert a One World című új-zélandi fanzin első száma, ekkor láttam életemben először fanzint, amit Attila nekem is adott. Tele volt HC/punk-szintér beszámolókkal a világ legkülönbözőbb részeiből, zenekarok, kiadók, 'zinek stb. – nagyon-nagyon tetszett. A rengeteg infó között rengeteg fanzin postacíme is szerepelt, írtam egy párnak, akik azonnal küldték a lapokat, amelyek szintén tele voltak információkkal, kontaktokkal, mindennel. Nagy pörgés volt. Voltak fanzinek, akik kértek infókat a magyarországi színtérről, illetve a saját zenekarainkról, amiket aztán megjelentettek szerte a világon. (Ez ugyanígy ment a válogatáskazettákkal/lemezekkel is.) Ebben a közegben adta magát, hogy mi magunk is fanzint készítsünk.”

(*Juhász Misi*)

Az első Vitamin már beszámolókat közölt a korabeli görög, lengyel, olasz, dél-afrikai zenei színterekről. A magyarországinál lényegesen szabadabb légkörben tevékenykedő jugoszláv underground szcénában már korábban megjelentek magyar nyelvű fanzinek, így a Csipak József szerkesztette Öröm és a Kegyetlen Kereszt.

Lábjegyzet.

Nem csak a fanzinvilág, a magyar könnyűzenei újságírás is sokat köszönhet az újvidéki hetilapnak, a Képes Ifjúságnak, egészen pontosan a rovatszerkesztő Fenyvesi Koko Ottónak, aki rengeteg friss zenét mutatott be az undergroundból és számos szerző itt publikált nála először.

„Nos, a Vitaminnál a „jugóság” csak álca volt, eszünkben sem volt kint terjeszteni, itthon szerettük volna elsősorban. Mivel sok fanzint kaptunk külföldi barátoktól, szerettük volna mi is eljuttatni nekik a miénket, ezért volt az angol bevezető. Egyébként a bebukás után egy darabig kussoltunk (engem érettségi előtt ki akartak rúgani a gimiből), akkoriban pár barátunk másoltunk, csak évekkal később tudtunk szélesebb körben is terjeszteni. Ez persze a dokumentumértékéből semmit nem von le, csak az akkori gyakorlati hasznából. Nyilvánosság terén Ráczt volt az úttörő.”

(*Naszi/Vitamin*)

Nem sokkal az első Második Látás megjelenése után jött a Lévy Tamás szerkesztette Isten malaca, bár Lévy 1986 decemberéig vezeti vissza személyes történetét, hiszen ekkor jelentette meg Bleed For Me című, hardcore zenekarok dalszövegeit tartalmazó punk fanzinjét. De a Második Látás megjelenésével és a zaklatás, illetve a betiltások megszűnésével, továbbá a rendszerváltó hangulat megjelenésével valóban mintha egy gát szakadt volna át: 1990-től egy csomó önkifejezési vágyó kiscsávó és kiscsaj szabadult az új játszótérre: számtalan újság jelent meg nagyjából a kilencvenes évek második feléig, változó intenzitással, a magyar underground hírmondójaként.

IV.

Szóval a Misi. Akárhonnan is nézem, akárhány karakter bújt elő hirtelen a semmiből, az első generációs fanzines élet motorja egyértelműen ő volt, akinek határtalan tudni akarása a világról és az emberekről nemcsak a Második Látásból sugárzott az olvasókra, hanem valóban ilyen volt és ilyen a mai napig, bár 2014-ben megjelent, *A tékozló* című első kötetében ennél azért sokkal árnyaltabb és ellentmondásosabb képet fest önmagáról. Misi négy órában könyvet árult a Sugárban, majd egy bódében a Thököly út–Róna utca sarkán, ahol óránként váltották egymást az arcok információ-csereberére összegyűlve. Ismerkedtünk egymással, zenékkal, gondolatokkal, és Misi legalább nem unta magát halálra. Persze voltak ennek vicces momentumai: Mihál akaratlanul kisebbfajta sztár lett, akinek stílusát többen utánozni próbálták és mindez megjelent a fanzinekben is, szerkesztésben, tartalomban, kérdésfeltevésekben.

A magyar underground zenei hálózata korábban leginkább a személyes ismeretségeken alapult: leginkább a hetvenes évekbeli ifjúsági tévéfilmsorozatok gyerekbandázásaira emlékeztetett, ahol az *ismered a... -ot* kezdetű kérdés volt a belépő, melyet mindezen túl megmagyarázhatatlan Rejtő Jenő-i miliő is körbelengett. Ezek terepe leginkább a közös lakótér, a koncert, a klub, a kocsmá, a házibuli volt, mely fokozatosan bővült egy-egy kis lemez- és kazettakiadóval, terjesztő hálózattal, maszek lemezbolttal, koncertszervezővel és egy új médiummal, a fanzinnal. Ebből nőtt ki a Trottel Records vagy a Bahia, ez a környezet adott otthont és vica versa az új helyeknek a Fekete Lyuktól a Tilos az Á-ig, a Narancs kluboktól a Látomás klubig, a Zanzibártól a Vörösmarty moziig és a Tilos Rádióig. A fanzinek által generált sok ezres

táború levelezés egész gyorsan dobott a felszínre új figurákat az ország különböző pontjáról. Stílszerűen leginkább egy ki kit ismer névsort kellene idemásolni a kockás füzetből, címekkel, hatjegyű telefonszámokkal.

Prieger Zsolt / ÉV zenekar – Szombathely
 Szabó Balázs Bazsa / Búvárok reménykednek és gól! fanzin – Nyíregyháza
 Lakatos Sándor „Sumky” – Székesfehérvár
 Arató Mátyás / koncertszervező – Szentes
 Papp Béla / koncertszervező – Szolnok
 Kaloczkai Attila / Debrecen
 Kolozsvári Attila / Debrecen
 Nagy Elisabeth / Berlin
 Farkas Zsolt / Szeged
 Weigl András / Ragadó Macskakölykök
 Juhász Mihály – Eger / MÁS klub
 Szúnyog / Koyanisquatzi / Tűzvonal fanzin – Szeged
 Báthori Gábor „Ócskás” / Szeméttelep fanzin – Budapest
 Pozsonyi Ádám „Bucó” / Genyó Szívó Disztroly – Budapest
 Broder Ferenc és Gyökér Erika / Ordító Egér – Budapest
 Kerekes Péter „Keri” / Tiszaujváros
 Bischof Róbert / Zalaegerszeg
 Stb., stb., stb.

„Aztán ugye lázasan váltottuk a rendszert, én meg megcsináltam a magam Olvasnivalóját, és nem igazán éreztem fontosnak a régi dolgokat. Misi tudná megmondani, hogy mennyit csinált, és hogy terült a Vitamin, később ő egyedül vitte tovább. Én az Olvasnivalót kisebb részt személyesen postán, nagyobb részt haveri lerakatokon, lemezboltokon, miegymáson keresztül terjesztettem, számonként 3-500 darab ment el, de azóta többször sokszorosították egy-egy példányát (például az Autonom antikvár, de mások is).”

(Naszi)

V.

Az IF Kiadót 1990-ben alapítottuk Túri Zoltánnal a Dózsa György úti Ofszet és Játékkártya Nyomda portáján, ahol Zoli abban az időben játékkártya-árusként tukmálta rá a vevőkre a díszcsomagolású pakli-

kat. Zoli egyébként kiváló gitáros és énekes, a nyolcvanas években több zenekart alapított, játszott az Art Decóban és a Sziámiban is. Az IF megszületése teljesen logikus volt. Zenéltünk. Meg akartuk magunkat mutatni a külvilágnak is. Ahogy aztán hasonszőrű ismerőseink zenéit. Írásait. Képeit. Is. Minden egybeesett.

Az IF első kiadványai, a Hajnóczy Csaba-féle Kontroll Csoportfüzet, a Mariahilfe!- és NeoDADAEaSt- és Túri Zoltán-kazetták mellé 1991-ben érkezett az első komolyabb anyag: az ML-ben megjelent hirdetésemre Göbolyös N. László jelentkezett, akinek Jim Morrison szövegfordításaiból szerkesztett, *A Sárkánygyík igézetében* című oratóriumát adtuk ki. Ekkor dolgoztunk először PC-n és Word kiadványszerkesztőn, ekkor tanultuk meg, hogyan kell használni. 1991-ben Morrison-évforduló volt. Igazából akkor esett le, amikor a Nap-Nap Fesztivál két napján az emberek megrohmozták a könyvespultot és elfogyott az összes kitett példány. Mondjuk azóta, ha kényszerítenének rá, akkor se vagyok képes meghallgatni egy Doors-lemezt. Pedig elég sok idő eltelt.

Zenevadászatom akkoriban szintén a fanzinek lemezcenzúráin alapult, a lemezek egy részét már itthon is be lehetett szerezni, illetve azok az előadók, labelék, amelyekkel levelezni kezdtem, az esetek legnagyobb részében válaszoltak is, sőt az egyik legismertebb brit fanzin, a Grim Humour féloldalas hirdetésként tálalta felhívásomat, amikor egy filmes ötletünk kapcsán megkerestem őket. A filmből nem lett semmi, de e felhívás révén számos zenéssel és kiadóval kerültem kapcsolatba. Így kerültek ki zenéink (NeoDADAEaSt, Bihari Balázs) Norvégiába (Hypertonia World Enterprises), Franciaországba (Tears Compilations), Olaszországba (Old Europa Cafe) Belgiumba, az Egyesült Államokba és így tovább. Ezek többnyire home tape labelék voltak, amelyek többnyire kazettára készítették a válogatásaikat, vagy terjesztették egy az egyben az adott lemezt. Rengeteget lehetett találni belőlük a Maximumrockandrollban vagy a Factsheet Five-ban. Mostanában egyre többen digitalizálják és teszik ismét elérhetővé a kiadványaikat.

Ebből a környezetből jöttek a tematikus válogatások ötletei, így az *Artists In Solo* válogatáskazetta, amely Amy Deniőtől Kenderesi Gabin át Rácz Misiig, SHA261-től Kevyn Diamondig vagy a Drum Fonduig meglehetősen eklektikus lett, de eléggé hű lenyomata annak, hogy nagyon különböző zenei platformon, különböző zenei tudással rendelkező előadók mennyire hasonló környezetben mutatták meg magukat. Ekkor jött az első és egyetlen magyar audio fanzin ötlete. A Hang-

hordo-Zoo kazettafanzin 1992-ben készült el, 100 példányban jelent meg, interjúkat, kiáltványokat, zenéket mutatott be, mindehhez társult egy nyolcoldalas kis füzetke is.

Azt csináltuk, amit akartunk. Legalábbis úgy éreztük. És tényleg egész sokáig kitartott.

VI.

A korszak első virágkora 1989 és 1994 közé tehető, majd a generáció felnevelésével egy időben a fanzinmozgalom tagjainak többsége lemorzsolódott, de jó néhányuk később a zenei-kulturális élet különböző területein bukkant fel mint újságíró, író, zenész, képzőművész, kulturális menedzser. A fanzinek szabadelvűsége élt tovább a Magyar Narancs zenei rovatában 1992 és 1996 között, ahova Marton László Távolodó ebből a körből gyűjtötte össze újságíróit (Rácz Mihály, Lévy Tamás, Déri Zsolt, Bihari Balázs, Németh Róbert, Prieger Zsolt, Kolozsvári Attila, Rakk László, Radnai Rudolf stb.), akik közül többen ezt vitték tovább a *Wanted* zenei-kulturális magazinban 1995 és 2002 között, de ebben a szellemben íródott Pozsonyi Ádám punktörténeti munkája is, a *Lenin szobor helyén bombatölcsér tátong*.

Mit jelent számodra a szabadság?

„A szabadság az egyik vezérmotívum az életemben. Állandó harcban állok az éggel emiatt is. Van fogalmam róla, mit jelent a szabadság spirituálisan, vagyis a jóra való szabadságot, azt, hogy saját szabad akaratomból választom az adott pillanatokban a helyes döntést, valamit, ami harmonizál a világ magasabb rezgéseire, ami túlmutatna a személyes szinten, de még nem megy. Sima szabadosságban élek, kényelemből, berögzülésekből, tudatlanságból, vagy akár agresszióból, összefoglaló nevén egoizmusból hozott döntések során át vonul el az életem nagyja. Ez lehet, hogy agyonrágott közhely mára, de sokszor megégettem már magam életemben, és ha nem is döntök helyesen rendszerint, annak már tudatában vagyok, hogy másképpen is lehetne, sőt kellene, mert állandóan szembemenni a dolgokkal valamiféle képzelt szabadságból, a szélesebb érdekeket nem véve figyelembe, szimpla önzés, ráadásul rohadt fárasztó. Ez az állandó belső harc színtere. Napi szinten küszködök vele.”

(Misi)

„A szabadság, az az állapot, amikor nem korlátoznak annyira, hogy ne engedjék, hogy a határokat feszegetsem, de meghagynak annyi korlátot, szabályt és tiltást, hogy találjak értelmet és célt az azoknak való nekirugaszkodásban. A túl sok korlát és a semmi korlát egyformán a szabadság vége.”

(Pozsonyi úr)

A fanzinkészítés, a zenekészítés, a zenélés a boldog gyermeki tudatállapotnak a szinonimáját jelenti nekem, amikor megszűnik a külvilág, amikor egyfajta belső szabadság, béke áll be, amihez még most is igazodni szeretnék munkáim során, de egyre kevésbé találok, pláne multisking funkcióban.

VII.

Erősen maszkulin világnak tűnik a fanzinmozgalom, pedig rengeteg köszönhetünk a lányoknak és a barátnőknek – nélkülük egészen biztosan nem lett volna ilyen sikeres az első hullám. Például Nagy Elisabethnek, aki Berlinben élt és él, és aki rengeteg interjút készített zenétől a filmig számos területen. Márton Mónikának, aki Rácz Misi mellett állt huszonnegy órában, Gyökér Erikának, azaz Sünnek, aki Broci párjaként az Ordító Egér fanzin készítéséből vállalt oroszlanrészt, Bondár Henriettának, Dindának, aki nélkül nem lett volna ilyen a Pozsonyi-féle Genyó Szívó Disztroly. Sőt, neki belefért az is, hogy Pozsonyi úrral és Bánki Gáborral koncertezett, mint a Gecizők zenekar dobosa. Mi hasonlóképpen egymást inspiráló párként működünk Zsolnai Ritával, aki nélkül nem lett volna fanzin-, könyvkiadás, nem turnéztunk volna a NeoDADA EaSttal, nem lettek volna hangfelvételek. Nem lett volna semmi.

VIII.

Mit jelent számomra az idő?

„Múlik.”

(Juhász Misi)

„Permanens fájdalmat. Az a pasas vagyok, aki nem tud öregedni, és utálja az egészséget, ami ezzel jár. Sok bennem a nosztalgia, rengeteg régi zenét is vettem elő mostanában hatvanas évekbeli beattól a nyolcvanas évek new wave-éig, hallgatom is őket, leválogatom, mappákba rendezem, mintha ez bármin is segítene. Mindenesetre jól érzem magam mindeközben. Az idő egyébként objektív valami, ami áthat mindent, de nem egyformán, és nem homogén tempóban. Változik a ritmusa, és ennek semmi köze az ember életkorához, a fiam, aki tizenévesen is tudta ezt, simán közölte, hogy az idő ritmusa változik, és gyorsul. Talán a jövőben visszalassul majd és az emberek megnyugszanak kicsit, nem lesz beszóva a seggük. Például az enyém se, de mindegy, mert akkor már nemigen leszek életben, mire igazán lenyugodhatnék. Amíg életben vagyok, még meg kellene írnom a második könyvem, amit végül is elkezdtem már.”

(*Mis*)

„Erre próbáltam valamit írni, de nem sikerült. Kérem, legközelebb azt kérdezze meg, mit jelent számomra az a fogalom, hogy »rossz«.”

(*Pozsonyi úr*)

IX.

A kilencvenes évek közepén egy újabb hullám, nagyjából az első Sziget–Pesti Est–Magyar Narancs-generáció tagjai, sorra alapítottak saját lapokat: így született meg a Z Magazin, a Freee és a Wanted, amely 2002 júniusától WAN2 néven folytatta tovább, ezzel párhuzamosan pedig a fanzinmozgalomban is nemzedékváltás történt, megjelentek a második generációs hardcore-szintér első szereplői is, akik gyakorlatilag új löketet adtak szcénájuknak.

Sabján Bence, azaz xBencex, jelenleg grafikus. A Reaction fanzin szerkesztője. Korábban fel is dolgozta a magyar hardcore-szintér fanzintjeinek körülbelül 2005-ig tartó történetét.

Miért éppen a fanzin, hogyan találtátok meg egymást?

„Amikor megtaláltuk barátaimmal a magyar hardcore undergroundot, az első kazettákkal együtt jöttek azonnal az első fanzinok is. Nem is kevés. 1999 és 2000 körül elég sok jó kiadványt lehetett beszerezni és

egész könnyen, ha már bekerültél a körbe. Egyik barátommal szinte azonnal el is kezdünk dolgozni a saját újságunkon, ami pár évvel később ahhoz a felismeréshez vezetett engem, hogy komolyan ki akarom tanulni a kiadványszerkesztés tudományát. Ez volt az első iskola, ahol szerettem tanulni, és ami végül eljuttatott oda, ahol ma dolgozom.”

(*xBencex*)

A fanzin kétezertizenvalahányban mégis él.

„Ezt nem tudtam. Ma is szerkesztenek fénymásolt lapocskákat, és terjesztik? Különös... Persze ma is vannak zenekarok, akik beat-formára vágatják a hajukat, és nem tesznek a gitárra torzítót.”

(*Bucó*)

„Él bizony és jól is teszi. A kedvenceim mostanában a képzőművészeti lövések, tele rajzokkal, montázsokkal, mini-sztorikkal, képregényekkel. Ez most nagyon megy, külön találkozói, fesztiváljaik vannak, és vidáman zsiszeg a szintér. Ráadásul barátságos és segítőkész, mindenki örül mindenkinek, aki benne van, nem úgy, mint mi annak idején. Sajnos a miénk tele volt ellenségeskedéssel és gyűlölettel, nem tudunk uralkodni magunkon, óvodás szinten rugdostuk és köpködtük egymást verbálisan a kis fanzinjainkban. Úgy látszik, felnőtt egy új, jóindulatú nemzedék, aminek nagyon örülök. A zenei fanzinokat nem követem, de olyanok is vannak továbbra is.”

(*Mis*)

„Minden analóg formátum újra reneszánszát éli. Olvasni nem menő, főleg nem papírról, igazán divatos zenekarokról nem írok. Egy hardcore fanzine egy szűk réteg szűk rétegéhez szól, amitől nem jó befektetés, de annál jobb móka. És menő. :D A Reaction konkrétan 2015 nyarán tért vissza, szinte véletlenül. Egy barátom felkért, hogy csináljunk együtt interjút egy kedvenc zenekarommal egy online médium számára. Nagyon élveztem a munkát és olyan hosszú anyagot hoztunk össze, amit meg kellett vágni, hogy az internetes közönség szűkös figyelmére számot tarthasson. Adta magát, hogy kiadjam rendesen és annyira jólesett, hogy nem bírom abbahagyni. Szerkeszteni sokkal jobb, mint olvasni.”

(*xBencex*)